

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE İDİL

(Uluslararası Geçmişten Günümüze İdil Sempozyumu Bildirileri)

Editör

Yrd. Doç. Dr. M. Nesim DORU

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE İDİL
(Uluslararası Geçmişten Günümüze İdil Sempozyumu Bildirileri)

Őırnak Üniversitesi Yayınları-2

ISBN :

Web: www.sirnak.edu.tr
e-posta: idilsempozyumu@hotmail.com

Redaksiyon:

Canser KARDAŐ-Ömer DORU

Yapım - Baskı:

Sanart Ajans
SalihpaŐa Cad. No: 58/12 GaziosmanpaŐa / İSTANBUL
Tel: 0212 417 92 92

Birinci Baskı:

2000 Adet

Basım Yeri – Tarihi:

İstanbul – 2011

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE İDİL
(Uluslararası Geçmişten Günümüze İdil Sempozyumu Bildirileri),
Editör M. Nesim Doru, Őırnak Üniversitesi Yayınları 2011/512 Sayfa – 1 Cilt

Dizin ve kaynakça var.

Kitabın içindeki makalelerden makale sahipleri sorumludur. Kitabın kullanım hakları "**Uluslararası Geçmişten Günümüze İdil Sempozyumu**" yetkili organlarına aittir. Kitabın tümü veya bir kısmı başka bir yerde izinsiz kullanılamaz.

YEZİDİLİKTE KÖTÜLÜK KAVRAMI

Dr. Çakır Ceyhan SUVARİ

Yüzüncü Yıl Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

Özet

Yezidiliğe ve Yezidilere karşı yapılan saldırılara neden olarak en çok Melek Tavus inancı kullanılmıştır. Çünkü Melek Tavus'un, Musevilikten başlayarak Hıristiyanlığın ve Müslümanlığın kutsal kitaplarında lanetlenen *Şeytan*la aynı varlık olduğu düşünülmektedir. Yezidilikte, *Şeytan* ve *İblis* isimlerini kullanma yasağı ile Melek Tavus'un yaratılan ilk melek olması, Adem'e secde etmemesi, yine Adem'e yasak meyveyi yedirmesi gibi Yezidilik ve Semitik dinlerde ortak olan motifler, Melek Tavus'un Şeytanla özdeşleştirilmesinde kanıt olarak gösterilmektedir. Yezidilikte Melek Tavus o denli önemsenmektedir ki, dualar onun adına yapılmakta, hatta heykelleri yapılarak yılın belli dönemlerinde, Yezidi yerleşimlerinde, Kavallar sınıfınca dolaştırılmaktadır. Melek Tavus adına yapılan heykellere *Sencak* ya da *Sancak* denilmekte ve ya Tavus Kuşu formunda ya da horoz formunda bulunmaktadır.

Abstract

The Malak Tawus belief was mainly used as a background for the attacks held against the Yezidi belief and Yezidi people. Because, the Malak Tawus is thought to be the same creature with the Satan, who is damned in the holy books of Muslim, Christian and Jewish religions. The facts that the names "Satan" and Lucifer" is prohibited in the Yezidi belief, that Malak Tawus is the first angel created by God, that Malak Tawus did not grovel to Adam, that he made the Adam eat the forbidden fruit, which both takes part in the semitic religions and Yezidi belief, are put forward as an evidence for the identification of Malak Tawus with the Satan. The Malak Tawus is so important in the Yezidi belief that, the prayers are made in his name, and even its sculptures are toured by the Fakirs and Kavals in Yezidi settlements and in certain periods of the year. The sculptures which are made in the name of Malak Tawus are called as "Sencak" or "Sancak" and are in the shape of peacock or rooster.

Giriş

"Kötülük" ve "iyilik" hemen hemen tüm dinlerin temelinde yer alan iki zıt kavramdır. Neredeyse tüm dinler iyilik ve kötülük arasında geçen mücadele üzerine temellendirilmiştir. Tektanrıci dinlere kadar kötülük, bu görevi üstlenmiş ya da iyi Tanrılar karşısında yenilgiye uğratıldıkları için intikam almak amacıyla kötülük yapmaya başlamış diğer bir deyişle ötekileştirilmiş Tanrı ve/veya Tanrıçalar vasıtasıyla yapılmaktaydı. Ancak tektanrıci dinlerin aksine çoktanrıci dinlerde iyiliği sembolize eden Tanrı ve Tanrıçaların yanı sıra kötülüğün temsilcileri olan Tanrı ve Tanrıçalara da ibadet edilmekteydi. Bu sayede onlardan gelecek olan kötülüklerin önüne geçileceğine inanılmaktaydı.

Tektanrıci dinlere gelindiğinde ise, iyilik mutlak olan Tanrı tarafından temsil edilmeye başlanmış buna karşın kötülük tanrısal olmayan, ancak Tanrı tarafından yaratılmış meleklerden bazılarının Tanrıya karşı gelerek lanetlenmesi sonucunda dışlanmış ve kovulmuş eski melekler tarafından temsil edilmektedir. Ne var ki, tektanrıci dinler arasında da kötülüğe ve kötülüğün temsilcilerine yüklenen anlamlarda büyük farklılıkların olduğu görülmektedir. Yezidiliğe geçmeden önce Zerdüştilikten başlayarak, Musevi, Hıristiyan ve İslam dinlerindeki kötülük kavramına bakmak konumuz açısından yararlı olacaktır.

Zerdüştilikte Kötülük

Zerdüştilikte iyilik, Ahura Mazda (Hürmüz) tarafından temsil edilmekteyken kötülük Ahriman (Ehriman) tarafından temsil edilmektedir. Yani Zerdüştilik, biri iyi (Ahura Mazda), diğeri kötü (Ahriman) iki tinsel ilke arasında bir bölünmeyi yansıtmaktadır (Russell 1999: 118). Zerdüştilikte dünya da *druj* (yalan) ve *aşa* (hakikat) olarak ikiye bölünmüştür. Zerdüşti inancının temelini oluşturan bu ahlaki düalizm, insanın özgürce seçimini yapabilmesi için gereklidir. Dolayısıyla kötülük, insanın seçimi için ve iyiliğin anlamlı olabilmesi için var olmalıdır (Tıgılı 2005: 52). Bununla beraber Zerdüştilikte kötülük de iyilik gibi tanrısallığın bir tezahürüdür, ancak kötülük tümüyle farklı bir ilkedен kaynaklanmaktadır.

Zerdüştilikte kötülüğün ve karanlığın Tanrısı Ahriman'ın yedi yardımcısı bulunmaktadır. Bunlar sırasıyla, gazap; yanlış düşünceler; sapkınlık/irtidat; anarşi/yanlış yönetim; uyumsuzluk; kendini bilmezlik; açlık ve susuzluk (Russell 1999: 130)

Ahriman, Ahura Mazda'nın karşıtı olarak insanları doğru yoldan çıkararak, günah işleten bir Tanrıdır. Her ne kadar kimi kaynaklarda Zerdüştilikten tektanrıci bir din olarak bahsedilse de (bkz. Tıgılı 2005), yukarıda değinildiği gibi Zerdüşti inancı iki zıt Tanrı etrafında şekillenmekte, dolayısıyla politeist dinler arasında kabul edilmesi gerekmektedir. Ancak Zerdüştiliğin tektanrıci dinlerle de ortak yönleri bulunmaktadır. Bunlar arasında bildirinin de ana temasını oluşturan kötülük kavramı başta gelmektedir. Zerdüştilikteki iyilik Tanrısının karşısında olan kötülük Tanrısı Ahriman'ın eylemleri Yahudi gelenekten başlayarak Hıristiyanlık içersinde de yer alan Şeytan kavramıyla benzer özellikler taşımaktadır. En önemli fark Ahriman tıpkı karşıtı olan Ahura Mazda gibi bir Tanrıyken, Yahudilik ve Hıristiyanlıkta kötülük, düşürülmüş ve kovulmuş meleklerce temsil edilmektedir.

Tektanrıci dinlerde yer alan "ilk günah" mitinin bir benzeri Zerdüştilikte de bulunmaktadır. Zerdüşti inancında Adem ve Havva yerine Maşya ve Maşyana'nın adı telaffuz edilmektedir. İnsanların atası olan Maşya ve Maşyana tıpkı Adem ve Havva gibi kandırılarak yoldan çıkartılmışlardır. Maşya ve Maşyana'yı yoldan çıkararak ise kötülüğün temsilcisi Ahriman'dan başkası değildir:

Tüm insanlığın atası Maşya ve karısı Maşyana'dır. Bu ilk çift özgür iradeye sahiptir ve ilk başta Ahura Mazda'yı sevmeyi ve ona hizmet etmeyi seçerler. Ancak Ahriman onları baştan çıkarır ve tüm günahların en kötüsünü işler. Onlara bir yalan söyler. Maşya ve Maşyana bu yalana inanırlar ve yalanı tekrar ederler. Bu yalana göre, maddi dünyayı, suyu, toprağı, bitkileri, öküzü, güneşi, ayı, yıldızları ve doğurgan her şeyi Ahura Mazda değil Ahriman yaratmıştır. Bu yalanı başka bir günah takip etmiştir, Maşya ve Maşyana adak olarak bir öküz kurban ederler. Maşya ve Maşyana Ahriman tarafından yoldan çıkarılrsa da, kendi özgür iradeleriyle günah işlemişlerdir. İnsanoğlu Ahriman'ın kusursuzluğunu bozduğu ve ilk ebeveynlerinin hatalarından dolayı bozulmuş bir dünyada yaşamaktadırlar. Bu nedenle insan doğası üçe bölünmüştür: Kötülük yapmaya meyillidir, hayvansaldır, aynı zamanda da Tanrısaldır (Russell 1999: 127-129).

Zerdüştüliği tektanrıci dinlerle ortaklaştıran bir diğer öge de, yukarıda bahsi geçen "özgür irade" vurgusudur. Kötülük yapmaya yönlendiren Ahriman'ın varlığına rağmen, insanlar Ahura Mazda'nın ışığının yolunda iyiliği ya da Ahrima'nın karanlığının yolunda kötülüğü seçmekte özgür bırakılmışlardır.

Yahudi ve Hristiyan İnançlarında Kötülük

Yahudi inancındaki kötülük kavramının gelişmesi ve kötülüğün temsilcilerinin ortaya çıkması süreci üç döneme ayrılmaktadır: Göçebe çoban dönem, yerleşik dönem ve sürgün dönemi.

"Işığa şekil veren ve karanlığı yaratan benim" (İşaya 45:7). Yehova'nın bu sözü göçebe çoban dönemin iyilik ve kötülük algısını oldukça net bir şekilde yansıtmaktadır. Zira göçebe dönemdeki Yahudi inancına göre "gökyüzünde ve yeryüzünde, iyi ve kötü olan ne varsa, hepsini Yehova yaratmıştır (Russell 1999: 200). Bu dönemde iyi olduğu kadar acımasız da olan bir Yehova'ya inanılmaktaydı. Nitekim Russell (1999: 205-206) İsrailoğullarının, Kenan ülkesini ele geçirdiklerinde Kenanlılara yaptıkları kıyımın Yehovan'ın isteği olarak yorumlandığını dile getirmektedir:

İsraililer Kenan'ı kuşattıklarında, Yeşu ilini ele geçirdi ve onun kralını kılıçla vurdu. Onda olan bütün canlıları kılıçtan geçirip tamamen yok ettiler; nefes sahibi bir adam bırakılmadı; ve Yeşu'yu ateşe verdiler... İsrailoğulları bu davranışlarını Yehova'nın arzusuna atfettiler.

Yerleşik döneme gelindiğinde ise, göçebe dönemim acımasız Yehovası yerini yağmacılığa ve yıkıcılığa karşı olan Yehova'ya bırakmıştır. Yerleşik dönemde Yahudiler yeni bir teodise arayışına girmişlerdir. Yerleşik düzenin sağladığı yeni yaşam biçimi Yahudilere kötülükten arındırılmış bir Yehova inancı, buna karşılık kötülüğün Yehova'dan bağımsız olarak insanlığın günahı üzerine ortaya çıktığı şeklinde yeni bir yorum kazandırmıştır (Russell 1999: 209).

Babil sürgünü (568–538) sonrasında ise, kötülük kavramına yüklenen anlam yine değişmiş ve kötülüğün temsilcisi olarak Kenan, Babil, İran ve Helenistik etkiler sonucunda Şeytan kavramı ortaya çıkmıştır (Russell 1999: 201). Sürgün döneminde ortaya çıkan Apokaliptik yazında çektikleri acılardan sorumlu tuttıkları Şeytan, Belial; Mastema; Azazel; Satanail; Samael; Semyaza ve İblis adlarıyla anılmaya başlanmıştır (Russell 1999: 217). Ancak ilk dönem Apokaliptik yazınında, sürgün döneminde çektikleri acılar üzerine yeni bir teodise tartışmasına giren ve Tanrının sevgili kulları olarak çektikleri acıya anlam veremeyen Yahudiler, “Tanrı’nın kötülüğü ortadan kaldırmaya gücü yetiyorsa ve onun gerçekten yok olmasını arzuluyorsa, neden bunu yapmak için dünyanın sonunu beklemesi gerekiyor? Tanrı niçin dünyada bu kadar çok kötülüğün olmasına izin veriyor? Eğer Tanrı, kendi hizmetindeki bir tane böylesine kıyımlar yapmasına izin veriyor, hatta onu destekliyorsa, dünyadaki kötülüklerin sorumlusu Tanrının kendisi değil midir?” (Russell 1999: 238-239) şeklinde sorular sormaya başlamışlardır.

Söz konusu sorular üzerinden yapılan teodise tartışmaları neticesinde Tanrı, kötülük yapma veya kötülüğe göz yumma özelliğinden arındırılarak, kötülüğün Tanrıya rağmen ve onun tarafından kovulan düşmüş melekler tarafından temsil edildiğine inanılmaya başlanmıştır (Russell 1999: 239). Aslında bu inanç Yahudiliği kısmen düalizme yakınlaştırmıştır. Tartışmaların sonucunda kötülüğe ilişkin inanç şu şekilde özetlenmiştir:

- Dünyanın sonu geldiğinde kötülük olumsuzlanacaktır.
- Tanrısal olanın hiçbir parçası olumsuzlanamayacağına göre, kötülük tanrısal doğanın bir parçası olamaz.
- Kötülük, somut olmayan, sözün gerçek anlamında bir hiçtir.
- Kötülük yalnızca iyiliğin yokluğudur (Russell 1999: 239).

Hıristiyanlıkta ise, Helenistik felsefenin ve Yahudi Apokaliptik geleneğin bir senkretizasyonu olarak Şeytan inancı ortaya çıkmıştır. Helen dinindeki iyi Tanrılar ve kötü Tanrılar inancının etkisiyle tümüyle iyi olan Tanrı ve onun krallığı, karşısında ise tümüyle kötü olan düşmüş bir melek ve onun Şeytan Krallığı inancı şekillenmiştir (Russell 1999: 261).

Hem Yahudilikte hem de Hıristiyanlıkta düşmüş/kovulmuş melek birden fazladır. Bunlar arasında en fazla öne çıkanlar Lucifer ve Samael’dir. Lucifer Tanrının gücünü kıskanarak, Tanrının yerine geçmek istediği için, Samael ise Adem’i kıskandığı için kovulmuşlardır. Eski Ahit’te Lucifer ve Samael mitosları şu şekilde anlatılmaktadır:

Yaratılışın üçüncü gününde, Tanrının baş meleği aynı zamanda Şafağın oğlu Lucifer, Aden Bahçesi’nde göz kamaştırıcı mücevherler arasında gezintiye çıktı. Vücudu yakut, topaz, ay taşı, sarı yakut, oniks, yeşim, lacivert taşı, fruze, zümrütle çeşit çeşit değerli taşların ışığı ile parıldıyordu. Kakma ve oyma işler hep saf altındandı. Tanrı tarafından bütün halkların koruyucusu olarak görevlendirilen Lucifer, bir müddet son derece ihtiyatlı ve saygılı davrandı. Ne var ki, çok geçmeden gururu sarf ettiği

cümlelere yansıdı. "Bulutların ve yıldızların üzerine çıkacağım; ilahların toplandığı dağda, Safon'da tahtımı kuracağım ve kendimi Yüceler yücesiyle eşit kılacağım" dedi. Lucifer'in bu hırsını gözleyen Tanrı, onu Aden Bahçesi'nden yeryüzüne, yeryüzünden de Şeol'a indirdi. Yere düşerken bir yıldırım andıran Lucifer, sonunda bir kül yığınına dönüştü ve ölümler diyarında, ölüm çukurunun dibindeki ruhu hiç durmaksızın bir yandan öbürüne sallanıp durdu (akt. Graves 2009: 93).

Samael, Tanrı'nın cennette yaşayan tüm sakinlere ibadet etme emrini verdiği Adem'e karşı duyduğu ve her geçen gün artan kıskançlığı yüzünden isyan etmişti. Diğer melekler bu emre itaat ederken Samael, "Benden daha az önemli ve ikincil bir varlığa ibadet etmeyeceğim. Adem yaratıldığı zaman ben kusursuz bir şekilde yaratılmıştım. O bana ibadet etsin." Samael'e hizmet eden melekler ona hak verirken Mikail, "Tanrı'nın gazabından korkun" diyerek onları uyardı. Samael bunun karşılığında "Eğer Tanrı gazabını gösterirse, yıldızların üzerinde kendime bir taht yapıp en büyük olduğumu ilan edeceğim" dedi. Bunun üzerine Mikail, Samael'i cenetten atarak, Tanrının buyruklarına karşı gelmeye devam edeceği yer olan yeryüzüne gönderdi (akt. Graves 2009: 125).

Adem ve Havva'nın Cennetten kovulması mitosu Eski Ahit'te, İslamiyet ve Yezidiliktekinden farklı bir biçimde geçmektedir. İslamiyet'te Adem ve Havva'yı yoldan çıkarmanın Şeytan olduğu, Yezidilikte Tanrının bilgisi ve rızasıyla Melek Tavus olduğu ifade edilmekteyken, Eski Ahit'te herhangi bir meleğin adı geçmemektedir. Eski Ahit mitolojisinde Havva'yı kandırmanın yılan olduğu ifade edilmektedir:

Tanrı'nın yarattığı yabanıl hayvanların en kurnazı ylandı. Yılan kadına, "Tanrı gerçekten, 'Bahçedeki ağaçların hiçbirinin meyvesini yemeyin' dedi mi?" diye sordu. Kadın, "Bahçedeki ağaçların meyvelerinden yiyebiliriz" diye yanıtladı. "Ama Tanrı, 'Bahçenin ortasındaki ağacın meyvesini yemeyin, ona dokunmayın; yoksa ölürsünüz' dedi." Yılan, "Kesinlikle ölmezsiniz" dedi. "Çünkü Tanrı biliyor ki, o ağacın meyvesini yediğinizde gözleriniz açılacak, iyile kötüyü bilerek Tanrı gibi olacaksınız." Kadın ağacın güzel, meyvesinin yemek için uygun ve bilgelik kazanmak için çekici olduğunu gördü. Meyveyi koparıp yedi. Yanındaki kocasına verdi. Kocasını da yedi. İkisinin de gözleri açıldı. Çıplak olduklarını anladılar. Bu yüzden incir yaprakları dikip kendilerine önlük yaptılar. Derken, günün serinliğinde bahçede yürüyen Tanrı'nın sesini duydular. Ondaki kaçıp ağaçların arasına gizlendiler. Tanrı Adem'e, "Nerdesin?" diye seslendi. Adem, "Bahçede sesini duyunca korktum. Çünkü çıplaktım, bu yüzden gizlendim" dedi. Tanrı, "Çıplak olduğumu sana kim söyledi?" diye sordu, "Sana meyvesini yeme dediğim ağaçtan mı yedin?" Adem, "Yanıma koyduğum kadın ağacın meyvesini bana verdi, ben de yedim" diye yanıtladı. Tanrı kadına, "Nedir bu yaptığın?" diye sordu. Kadın, "Yılan beni aldattı, o yüzden yedim" diye karşılık verdi. Bunun üzerine Tanrı yılanı, "Bu yaptığından ötürü bütün evcil ve yabanıl hayvanların en lanetlisi sen olacaksın" dedi, "Karnın üzerinde sürünecek ve yaşamın boyunca toprak yiyeceksin. "Seninle kadını, onun soyuyla senin soyunu birbirinize düşman edeceğim. Onun soyu senin başını ezecek, sen onun topuğuna saldıracaksın." Tanrı kadına, "Çocuk doğururken sana çok acı çektireceğim" dedi, "Ağrı çekerek

doğum yapacaksın. Kocana istek duyacaksın, seni o yönetecek." Tanrı Adem'e, "Karının sözünü dinlediğin ve sana, meyvesini yeme dediğim ağaçtan yediğin için, toprak senin yüzünden lanetlendi" dedi, yaşam boyu emek vermeden yiyecek bulamayacaksın. Toprak sana diken ve çalı verecek, yaban otu yiyeceksin. Yaradılmış olduğun toprağa dönünceye dek ekmeğini alın teri dökerek kazanacaksın. Çünkü topraksın, topraktan yaratıldın ve yine toprağa döneceksin." Adem karısına Havva adını verdi. Çünkü o bütün insanların anasıydı. Tanrı Adem'le karısı için deriden giysiler yaptı, onları giydirdi. Sonra şöyle dedi: "Adem iyiyle kötüyü bilmekle bizlerden biri gibi oldu. Şimdi yaşam ağacına uzanıp meyve almasına, yiyip ölümsüz olmasına izin verilmemeli." Böylece Tanrı, yaratılmış olduğu toprağı işlemek üzere Adem'i Aden bahçesinden çıkardı. Onu kovdu; yaşam ağacının yolunu denetlemek için Aden bahçesinin doğusuna Keruvlar ve her yana dönen alevli bir kılıç yerleştirdi (akt. Graves 2009: 117-118).

Yukarıda verilen örneklerde de görüldüğü üzere, hem Yahudilikte hem de Hıristiyanlıkta dışlanmış, kovulmuş ve ötekileştirilmiş melek sayısı birden fazladır. Oysa İslamiyet'te Allah'ın emrine karşı gelmeye sadece Şeytan cüret edebilmiştir. Buna karşın İslamiyet'te, doğrudan Tanrı'nın yerine geçmek isteyen Lucifer'den bahsedilmez.

İslamiyet'te Kötülük

İslami inançta kötülüğü emreden "nefs"tir, dolayısıyla İslamiyet'te kötülüğün kaynağı insanın kendi nefsidir. Şeytan'ın varlığı ve etkinliği ise, Allah tarafından kendi amaçları için hoş görülür. Zerdüştilikte, Yahudilikte ve Hıristiyanlıkta kötülüğün temsilcileri Tanrıya rağmen vardır, oysa İslamiyet'te Allah'ın isteğiyle ancak Şeytan var olabilmiştir. Bu açıdan Zerdüştilikte açık bir şekilde, Yahudilik ve Hıristiyanlıkta üstü örtük olarak var olan düalizm, İslam inancında kesin bir şekilde ortadan kalkmıştır. Bahsi geçen dinlerin aksine İslamiyet'te kötülüğün temsilcisi olan Şeytan'ın kendine ait bağımsız bir varlığı yoktur. İslami anlayışta hiç kimse Şeytan'ın yaptırdığını ileri sürerek kendi yaptığına mazeret bulamaz, çünkü Şeytan'ın ayartma gücü vardır, mecbur etme gücü yoktur. İbrahim Suresinin 22. ayetinde Şeytan'ın gücünün sınırlılığı açıkça dile getirilmektedir:

İş olup bitince, Şeytan: "Doğrusu Allah size gerçeği söz vermişti. Ben de size söz verdim ama, sonra caydım; esasen sizi zorlayacak bir nüfuzum yoktu; sadece çağırdım, siz de geldiniz. O halde, beni değil kendinizi kınayın. Artık ben sizi kurtaramam, siz de beni kurtaramazsınız. Beni Allah'a ortak koşmanızı daha önce kabul etmemiştim; doğrusu zalimlere can yakan bir azap vardır.

Öte yandan, daha evvel de bahsedildiği üzere, Yahudilik ve Hıristiyanlıkta yer alan kimi kötücül meleklerden İslamiyet'te bahsedilmez. Nitekim Eski Ahit'te geçen Lucifer mitosunu İslamiyet'te bulunmamaktadır. İslami anlayışta Şeytan da dahil olmak üzere hiçbir yaratık Allah'ı kıskanma ve onun yerine geçme küstahlığını gösteremez. İslamiyet'te, Eski Ahit'teki Samael'in Adem'e secde etmek istememesine benzer bir mitos vardır. A'raf Suresi'nin 11'den 29'a kadar olan ayetlerinde Şeytan'ın Adem'e

secde etmemesi ve daha sonra Adem ve Havva'nın cennetten kovuluşu şu şekilde anlatılmaktadır:

Andolsun sizi yarattık, sonra size şekil verdik, sonra da meleklerle, Âdem'e secde edin! diye emrettik. İblis'in dışındakiler secde ettiler. O secde edenlerden olmadı. Allah buyurdu: Ben sana emretmişken seni secde etmekten alıkoyan nedir? (İblis): Ben ondan daha üstünüm. Çünkü beni ateşten yarattın, onu çamurdan yarattın, dedi. Allah: Öyle ise, "İn oradan!" Orada büyüklük taslamak senin haddin değildir. Çık! çünkü sen aşağılıklardansın! buyurdu. İblis: Bana, (insanların) tekrar dirilecekleri güne kadar mühlet ver, dedi. Allah: Haydi, sen mühlet verilenlerdensin, buyurdu. İblis dedi ki: Öyle ise beni azdırmana karşılık, and içerim ki, ben de onları saptırmak için senin doğru yolunun üstüne oturacağım. Sonra elbette onlara önlerinden, arkalarından, sağlarından, sollarından sokulacağım ve sen, onların çoklarını şükredenlerden bulmayacaksın!" dedi. Allah buyurdu: Haydi, yerilmiş ve kovulmuş olarak oradan çık! Andolsun ki, onlardan kim sana uyarırsa, sizin hepinizi cehenneme dolduracağım! Allah buyurdu ki: Ey Adem! Sen ve eşin cennette yerleşip dilediğiniz yerden yiyin. Ancak şu ağaca yaklaşmayın! Sonra zalimlerden olursunuz. Derken Şeytan, birbirine kapalı ayıp yerlerini kendilerine göstermek için onlara vesvese verdi ve: Rabbiniz size bu ağacı sırf melek olursunuz veya ebedî kâlanlardan olursunuz diye yasakladı, dedi. Ve onlara: Ben gerçekten size öğüt verenlerdenim, diye yemin etti. Böylece onları hile ile aldattı. Ağacın meyvesini tattıklarında ayıp yerleri kendilerine göründü. Ve cennet yapraklarından üzerlerini örtmeye başladılar. Rableri onlara: Ben size o ağacı yasaklama-dım mı ve Şeytan size apaçık bir düşmandır, demedim mi? diye nidâ etti. Adem ile eşi dediler ki: Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz. Allah: Birbirinize düşman olarak inin! Sizin için yeryüzünde bir süreye kadar yerleşme ve faydalanma vardır, buyurdu. Orada yaşayacaksınız, orada öleceksiniz ve orada (diriltilip) çıkarılacaksınız dedi. Ey Adem oğulları! Size ayıp yerlerinizi örtecek giysi, süslenecek elbise yarattık. Takvâ elbisesi... İşte o daha hayırlıdır... Ey Âdem oğulları! Şeytan, ana-babanızı, ayıp yerlerini kendilerine göstermek için elbiselerini soyarak cennetten çıkardığı gibi sizi de aldatmasın. Çünkü o ve yandaşları, sizin onları göremeyeceğiniz yerden sizi görürler. Şüphesiz biz Şeytanları, inanmayanların dostları kıldık. Onlar bir kötülük yaptıkları zaman: "Babalarımızı bu yolda bulduk. Allah da bize bunu emretti" derler. De ki: Allah kötülüğü emretmez. Allah'a karşı bilmediğiniz şeyleri mi söylüyorsunuz? De ki: Rabbim adaleti emretti. Her secde ettiğinizde yüzlerinizi O'na çevirin ve dini yalnız Allah'a has kılarak O'na yalvarın. İlkin sizi yarattığı gibi (yine O'na) döneceksiniz.

İslamiyet, yukarıda bahsedilen Şeytan'ın lanetlenmesi ve Adem'in cennetten kovuluşu mitosuyla diğer Semitik dinlerle ortaklaşmaktadır. Ancak kötülüğün kaynağı konusunda söz konusu dinlerden ayrılmaktadır. Daha evvel bahsedildiği gibi İslami anlayışta kötülüğün kaynağı olarak insanın nefsi göstermektedir. Bu haliyle aslında Yezidilikle kısmen benzeşmektedir. İleride ayrıntılı olarak değinileceği gibi Yezidilikte de kötülüğün kaynağı zaafly yaratılan insanın kendisi olarak gösterilmektedir. Ne var ki, İslamiyet'te insanı yoldan çıkartacak, diğer bir deyişle

nefsinin peşinden sürükleyecek bir aracı bulunmaktadır. Söz konusu aracı Şeytan kimliğiyle kişileştirilmiştir.

Yezidilikte Kötülük ve Melek Tavus

Yezidilikte kötülüğe yüklenen anlam, “Tanrının yolundan çıkmak” olarak özetleyebileceğimiz temel düsturda yukarıda bahsedilen dört dinle büyük oranda örtüşmektedir. Ancak kötülüğün temsilcisi noktasında söz konusu dinlerden ayrılmaktadır. Üstelik sadece Semitik dinlerle değil, kimi kaynaklarda ısrarla Yezidiliğin öncülü olarak gösterilen Zerdüş inancıyla da Yezidilik bu noktada tamamen ayrılmaktadır.

“İyi” ve “kötü” tinlerin mücadelesi üzerine temellenen Zerdüş düalizmi yerine, Yezidilikte iyilik Melek Tavus tarafından temsil edilmekteyken, kötülüğün herhangi bir tinsel temsilcisi yoktur. Yani insanları kötülük yapmaya yönlendirecek tanrısal bir güç ya da Tanrı tarafından kovulmuş bir meleğin varlığı Yezidilikte söz konusu değildir. Yezidi inancında, gnostik hareketlerde olduğu gibi, insanın kendisi öz itibariyle kötülük yapmaya zaten meyillidir. Bu durumda onu yoldan çıkartmak için herhangi bir aracıya lüzum kalmamaktadır. İnsanın yaratılış itibariyle eksik olduğu inancına paralel olarak, Yezidilikte peygamberlerin insan olmadığı inancı yer almaktadır. Zira zaafli bir yaratık olan insandan peygamber olamayacağına, dolayısıyla tüm peygamberlerin aslında insan donuna girmiş melekler olduğuna inanılmaktadır. Semitik dinlerdeki meleklerin secde ettiği “eşref-i mahlukat” yerine, meleklerin insandan daha üste yer aldığı bir dindir Yezidilik. Ancak Yezidilikteki kimi mitoslar bir noktaya kadar Semitik dinlerde anlatılan mitoslarla benzerlik göstermektedir. Bundan yola çıkarak Semitik dinlerin temsilcilerince Yezidiler “Şeytan’a tapanlar” olarak gösterilmektedir. Bilhassa asıl adı Azazil¹ olan Melek Tavus inancından kaynaklı Yezidiliğin bir “Şeytan tapınıcı” olduğu iddia edilmektedir.

Yezidiliğe ve Yezidilere karşı yapılan saldırılar genelde Melek Tavus inancından kaynaklanmıştır. Çünkü Melek Tavus’un, Yahudilikten başlayarak Hıristiyanlığın ve Müslümanlığın kutsal kitaplarında lanetlenen Şeytanla aynı varlık olduğu düşünülmektedir. Yezidilikte, *Şeytan* ve *İblis* isimlerini kullanma yasağı ile Melek Tavus’un yaratılan ilk melek olması, Adem’e secde etmemesi, yine Adem’e yasak meyveyi yedirmesi gibi Yezidilik ve Semitik dinlerde ortak olan motifler, Melek Tavus’un Şeytanla özdeşleştirilmesinde kanıt olarak gösterilmektedir.

Yezidilikte Melek Tavus o denli önemsenmektedir ki, dualar onun adına yapılmakta, hatta heykelleri yılın belli dönemlerinde, Yezidi yerleşimlerinde, Kavallar ve Fakirler sınıfınca dolaştırılmaktadır. Melek Tavus adına yapılan heykellere *Sençak* ya da *Sançak* denilmekte ve ya Tavus Kuşu formunda ya da horoz formunda bulunmaktadır

¹ Semitik dinlerde Azezel/Azazil, açık bir biçimde Tanrıya karşı çıkan bir konumdur ve tüm günahlar ona atfedilmektedir (Russell 1999: 241).

(Turan 1993: 66). Yezidi inancında, Melek Tavus'un bu denli önemsenmesinin birçok nedeni vardır. Bunlardan ilki ve en önemlisi, Tanrının tüm dünyevi işlerin ve diğer meleklerin sorumluluğunu ona vermiş olması gösterilebilir.

Diğer dinlerde, Adem'e secde etmediği ve daha sonra da onu kandırarak yasak meyveyi yemesine neden olduğu için Tanrı tarafından lanetlendiğine inanılan Azazel'in (Melek Tavus'un), Yezidi mitolojisindeki yorumu çok daha farklıdır. Yezidi mitolojisinde, Melek Tavus Tanrıyı çok sevdiği ve asıl yaratıcının Tanrı olması sebebiyle, onun dışında kimseye secde etmediği söylenmektedir (Lescot 2001: 47). Yezidiler Melek Tavus'un bu davranışına saygı duymaktadırlar ve Tanrının da Melek Tavus'u denemek için yaptığı bu sınavdan sonra, onu lanetlemediğini düşünmektedirler². Adem'i kandırarak yasak meyveyi yemesini sağlamasını da, Tanrının isteği olarak yorumlamaktadırlar. *Mushaf-ı Reş*'te bu olay şu şekilde anlatılmaktadır:

Melek Tavus Allah'a "Eğer Adem bu Meyveden yemezse, onun nesli nasıl çoğalır?" diye sordu. Allah ona: "Bütün emir ve tedbiri senin eline teslim ettim" dedi. Buna müteakip Melek Tavus, Adem'e gelip "Bu buğdayı yedin mi?" diye sordu. Adem: "Hayır, Allah beni nehyetti" dedi. Melek Tavus: "Ye senin için iyi olur" dedi. Adem bu meyveden yedi ve derhal karnı şişti...

Melek Tavus'a saygı duyulmasının başka bir gerekçesi de, Melek Tavus'un gözyaşlarıyla Cehennem ateşini söndürmesi olayıdır. Tanrıya karşı gururlandığı için Cehenneme atılan Melek Tavus, orada yedi bin yıl kalır, bu hareketinden dolayı pişmanlık duyar ve çok ağlar, ağlamasıyla oluşan gözyaşlarıyla yedi büyük küp dolar, ve bu gözyaşlarından dolayı Cehennem ateşi söner (Turan 1993: 61).

2000-2010 yılları arasında Yezidiler arasında yaptığım alan araştırmaları sırasında sohbet ettiğim Yezidiler de ısrarla Melek Tavus ile Şeytan'ın aynı varlıklar olmadığını söylemekteydiler. Bir mürit, Melek Tavus'un Zerdüştilikte Ahura Mazda'nın yardımcılarında biri olduğunu belirtmekte ve bu düşüncesini Zerdüştilikte de var olan Tavus Kuşu figürüyle desteklemektedir. Bununla beraber Melek Tavus kesinlikle bir ilah olarak görülmemektedir. Sadece Khuda'nın yardımcısı ve insanlarla Khuda arasında ilişki kuran, aynı zamanda Khuda tarafından izin verilen bir icra gücü bulunan en büyük melek olarak tanımlanmaktadır. Melek Tavus'un işlevi konusunda bir mürit şunları söylemiştir:

² Yezidilikteki bu inanç, heterodoks İslam'ın temsilcilerinden biri olan Hallac-ı Mansur'un görüşleriyle örtüşmektedir. Hallac-ı Mansur'a göre, "İblis'in durumu kusursuz bir sadakatin örneğidir. İblis'ten Adem'e secde etmesi istendiğinde, yalnızca Allah'a tapmak gerektiğini bildiği için bu isteği reddetti. Bütün dünyada İblis kadar Tanrıya saygı duyan ve onun kadar tektanrıci olan çok az yaratık vardır" (Russell 2001: 69).

Bizde büyük Khuda bağımsızdır, dünyevi işlerle uğraşmaz Onun yerine Melek Tavus işlere bakar. İnancımızda insanlar peygamber olamazlar. Çünkü, insanların zaafı vardır, ancak mükemmel bir şekilde yaratılmış melekler peygamber olabilir. Melek Tavus da bu meleklerin en büyüğü ve reisidir. Melek Tavus'un Şeytan ile aynı varlıklar olmadığı, Müslümanlık ve Hıristiyanlık gibi dinlerin egemen ve yaygın olduğu bir coğrafyada Şeytan tapınının zor hatta imkânsız olacağı dikkate alınırsa kolaylıkla anlaşılabilir.

Bir başka mürit de buna benzer bir açıklama yaparak şunları dile getirmiştir:

Kötülüğü binlerce yıl önce reddetmiş ve Khuda, Yezdan gibi özel isimlerle tanınlanmış ve insana iyiliği emreden Tanrıya bağlılığı içine sindirmiş ve bunu yaşam felsefesi haline getirmiş atalarımızın çocukları olan bizler nasıl olur da, daha o zamanlar kötülük timsali Ahriman'dan kaçan insanların varisleri, beş bin yıl sonra kötülük sembolü Şeytan'ın tapınıcıları olalım.

Diğer dinlerde, Tanrı tarafından lanetlendiğine ve cezalandırıldığına inanılan Azazel'in, Yezidi mitolojisinde cezalandırılmadığına, aksine tüm eylemlerini Khuda'nın bilgisi ve rızasıyla gerçekleştirdiğine, hatta Khuda'nın en önemli yardımcısı ve iyiliğin rehberi olarak Tavus Kuşu görümlü güzel bir yaratık olduğuna inanılmaktadır.

Sonuç

Zerdüştilikte tamamen, Musevilik ve Hıristiyanlıkta kısmen, kötülüğün temsilcisi (Ahriman, Lucifer, Samael, Satan, Şeytan vb) Tanrıya rağmen varken, İslamiyet'te Allah'ın izniyle vardır. Oysa Yezidilikte insanları kötü yola sevk edecek herhangi bir aracı veya ayartıcı söz konusu değildir. Yezidi inancı, iyiliğin kaynağı olarak Khuda'ya ve onun yetkilendirdiği Melek Tavus'u göstermektedir. Yani tanrısal olanın veya Tanrı tarafından görevlendirilmiş herhangi bir varlığın kötülüğün kaynağı olamayacağı inancı Yezidiliğin temel düsturunu oluşturmaktadır. Dolayısıyla Semitik dinlerdeki Şeytan ya da çoktanrıci dinlerdeki kötülük tanrı ve tanrıcaları benzeri varlıklar Yezidi inancında mevcut değildir. Ancak bunun yerine, insanların kendilerinin kötülük yaparak günah işlemeye meyilli oldukları inancı vardır. Çünkü Yezidilikte insanlar, gnostik inançlarda olduğu gibi (Sever 1996: 22) mükemmel olmayan varlıklar olarak düşünülmektedir. İnsanların, zaafly yaratıklar olmaları inancı nedeniyle, hiçbir varlığın müdahalesi olmadan da günah işleyebileceklerine inanılmaktadır. Bu nedenle, kimi yazlı kaynaklarda veya sözlü anlatılarda bahsedilen Melek Tavus'un Şeytanla aynı varlık olduğu düşüncesi Yezidi inancı çerçevesinde yanlışlanmaktadır.

Yezidiliğin, Hint-İran dinlerinde de var olan düalist bir yönü bulunmaktadır. Düalizm inancı, özellikle Zerdüştlüğün temelini oluşturmaktadır. Bu düşünce, sürekli bir çelişki içinde bulunduğu var sayılan iyi ile kötünün çatışmasına dayanır (Aster 2000: 11). Yezidilikte de iyilik kavramı sıkça vurgulanmaktadır. Buna karşılık Semitik dinlerdeki kötülükle özdeşleşen veya çağrıştıran kelimeler yasaklanmıştır. Mushaf-ı

Reş'te dile getirilen bu kelimeler şunlardır: “Şeytan, kaytan, şer, şat ve buna benzer kelimeleri ve aynı suretle melun, lanet, na'l ve saire kelimelerini telaffuz caiz değildir.” Yukarıda anılan kelimelerin kullanılmasının yasaklanmış olması, Yezidiler dışındaki insanların Yezidilerin “Şeytan'a tapıkları”na inanmalarına neden olan etkenlerin başında gelmektedir. Zira, Yezidilerin söz konusu kelimeleri yasaklamadaki amaçlarının, inançlarındaki “Şeytan tapınımını” gizlemek olduğu iddia edilmektedir. Oysa Yezidilikte bu kavramların yasaklanmış olmasının en önemli sebebi diğer dinler tarafından kendilerine isnat edilen “Şaytan'a tapanlar” düşüncesine bir tepki olarak gelişmiştir. Yani iddia edildiği gibi bir tapınımı gizlemek amacıyla değil, kendilerine isnat edilen iddialara gösterilen reaksiyonun bir sonucu söz konusu kelimeler yasaklanmıştır. Yezidiliğin düalist yönü ise, iyilik kavramının dünya üzerinde egemen olmak için, insanın özünde var olan kötülükle sürekli bir mücadele içinde bulunduğu ve günün birinde iyiliğin kötülüğü alt ederek dünyaya egemen olacağı inancında karşımıza çıkmaktadır. Bununla beraber, iyiliğin gerçek temsilcisi Melek Tavustur. Melek Tavus, kendisine inanıldığı ve saygı duyulduğu zaman insanları koruyan ve Şeyh Adi'ye görüldüğü gibi, Tavus Kuşu kuyruklu ve güzel bir varlık olarak kurgulanmaktadır. Kötülük ise, Yezidiler de dahil tüm insanların özünde yaratılış itibarıyla bulunan bir özelliktir. Yezidiler, insanın özünde bulunan bu kötülük haline karşı, mutlak iyiliğe Melek Tavus'un yolundan gidilerek ulaşılabacağına inanmaktadırlar. Bu nedenle Yezidi düalizmi, iyilik ve kötülük kavramlarını iki farklı Tanrıyla özdeşleştiren Zerdüşst düalizminden ayrılmaktadır. Yezidi düalizmi, günah işlemeye meyilli insanın kendisi ile Melek Tavus'un yolunu gösterdiği iyiliğin mücadelesine dayanmaktadır.

Kaynakça

- ASTER, Ernst Von, Felsefe Tarihi, çev. Vural Okur, İm Yayınları, İstanbul, 2000.
 GRAVES, Robert ve PATAI, Rappael, İbrani Mitleri, Tekvin-Yaratılış Kitabı, Say Yayınları, İstanbul, 2009.
 KUR'AN-I KERİM, Türkçe Çeviri, çev. Şeref A. T., Kemal Ç. Araştırma Yayınları, Ankara, 2004.
 LESCOT, Roger, Yezidiler, çev. Ayşe Meral, Aveste Yayınları, İstanbul, 2001.
 RUSSELL, Jeffrey Burton, Lucifer, Ortaçağ'da Şeytan, çev. Ahmet Fethi, Kabcacı Yayınevi, İstanbul, 2001.
 RUSSELL, Jeffrey Burton, Şeytan, Antikiteden İlkel Hıristiyanlığa Kötülük, Kabcacı Yayınevi, İstanbul, 1999.
 SEVER, Erol, Yezidilik ve Yezidiliğin Kökeni, Berfin Yayınları, İstanbul, 1996.
 SUVARİ, Ç. Ceyhan, Yezidilik Örneğinde Etnisite, Din ve Kimlik İlişkisi (Yüksek Lisans Tezi), H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2002.
 TIĞLI, Asiye, Zerdüşstilik, Çokkültürlülük Konferansı, İnsan Hakları Derneği, Diyarbakır, 2005, ss. 45-60.
 TURAN, Ahmet, Yezidiler, Eser Matbaası, Samsun, Samsun, 1993.